

סימן ז' בביאור מתי ישראל יצאו מכלל בני נח

והנה על עיקר קושיית האו"ז למה בני נח לא חייבים לשמור שבת מאחר ששבת נאמרה לבני נח ונשנית בסיני, לכאורה יש לתרץ דאף אם ננקוט כדבריו שלעם ישראל במרה היה להם דין של בני נח, מ"מ הציווי לשמור שבת שהיה במרה, לא היה ציווי שכל בני נח ישמרו שבת, אלא שרק עם ישראל ישמרו שבת אף שהיו עדיין בני נח, וראיה לדבר, מהא דכתבו התוס' [פסחים דף כב. ד"ה ורבי שמעון] דלר' יהודה דגיד הנשה נאסר לפני מתן תורה רק לבני יעקב, וכותב שם התוס' דהיו בני נח, ואין צד לומר שגיד הנשה נאסר גם לבני נח משום דלזה ולזה נאמרה, כיון שלא נאמר לכל בני נח.

ועוד יש לתרץ קושיית האור זרוע לפי מה שכתב רש"י [שמות טו, כה] על הפסוק דשם שם לו חק ומשפט, דכשנתנו המצוות במרה היה רק כדי שיתעסקו בהם, ופירש הרמב"ן דברי רש"י דהיה רק להרגילם במצוות ולא שהיו מחוייבים בעצם, דלפי רש"י קושיית האו"ז מעיקרא ליתא כיון שבאמת לא נתחייבו לשמור שבת במרה, ויש אחרונים שלמדו דלזה כיוון האו"ז במ"ש "דלסימן מילתא בעלמא איתמר".

ועכ"פ התבאר מדברי האו"ז דלפני מתן תורה היה לישראל דין של בני נח אפי' במרה.

ב שיטת התוספות

והנה בהוריות [דף ח:]: הקשו על הא דאיתא שם למן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם איזו היא מצוה שהיא נאמרה בתחלה הוי אומר זו עבודת כוכבים, והא אמר מר עשר מצות נצטוו ישראל במרה והקשו התוס' דלמה לא מקשים מאברהם דנצטוה על המילה ותי' התוס' דהגמ' רוצה להקשות רק ממצות שנצטוו בתורת ישראל כמו המצוות שנצטוו במרה, ואילו הציווי של אברהם היה בתורת בן נח ע"כ.

ומבואר מדברי התוס' נגד האו"ז, דבמרה כבר היה להם דין של ישראל.

בסימן הקודם הארכנו בענין אם היה לאבות דין של ישראל או של בני נח, וכתבנו שם דאף להשיטות דהיה לאבות דין של ישראל, אפשר דרך האבות שקיימו את התורה היה להם דין של ישראל אבל הבנים היה להם דין של בני נח, וא"כ יש להסתפק בן למ"ד דהאבות היה להם דין של ישראל ובן להשיטות דהיה להם דין של בני נח, מתי עם ישראל יצאו מכלל בני נח ונחשבו כישאל.

והנה בסימן הקודם הבאתי דעת הרמב"ן [ויקרא כד, דסובר דהיה לאבות דין ישראל וגם הבנים היו להם דין של ישראל ואפי' עשו היה לו דין של ישראל, וא"כ שיטת הרמב"ן היא השיטה ראשונה שמצינו בענין זה, דעם ישראל יצאו מכלל בני נח מעת שהאבות יצאו מכלל בני נח, והסתפקנו לעיל בכוונת הרמב"ן האם היה בעת שאברהם אבינו מל את עצמו או דילמא בברית בין הבתרים.

א

שיטת האו"ז והראב"ד

הקשה האור זרוע [הל' ערב שבת ס' א] דלמה גוי אינו חייב לשמור שבת, מאחר דקיי"ל [סנהדרין דף נט.] דכל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה, והרי עם ישראל נצטוו על שבת במרה, ובמרה היה להם דין של בני נח, ונמצא ששבת לזה ולזה נאמרה, ותי' וז"ל מיהו י"ל דלסימן מילתא בעלמא איתמר עכ"ל ונראה כוונתו דר' יוסי בר חנינא לאו כלל לא לסימנא בעלמא.

ומבואר מקושיית האו"ז דבמרה היה לעם ישראל דין של בני נח, דאל"ה לא קשיא מידי, דשבת לא נאמרה לזה ולזה, אלא רק לישראל נאמרה.

וכדעת האו"ז מצאתי שכן היא שיטת הראב"ד בפירושו על הסיפרא [תזריע פרשת נגעים פרשה א פרק א סוף אות ג] דקודם מתן תורה היו בני נח עד שנכנסו תחת כנפי השכינה בטבילה והזאה בשעת מתן תורה.

מחלוקת התוספות והאו"ז במחלוקת תנאים היא שנויה

והנה נח' ביבמות [דף מו ע"א וע"ב] לענין גר שמל ולא טבל אם מהני או לא, דלדעת ר' אליעזר מהני ולדעת ר' יהושע לא מהני, ואמרו שם שטעמו של ר' אליעזר הוא מהא דמצינו ביוצאי מצרים (כן פרש"י ד"ה באבותינו) דמלו את עצמם ולא טבלו, וטעמו של ר' יהושע הוא דמצינו ג"כ שטבלו כדכתיב [שמות כד, ח] "ויקח משה את הדם ויזרק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה" ואין הזאה בלא טבילה.

ולכאורה המח' הנ"ל בן התוס' להאו"ז תלויה במח' ר' אליעזר ור' יהושע, דלפי ר' אליעזר שעם ישראל התגיירו עם מילה, א"כ מציאת מצרים והלאה היה להם דין של ישראל דהרי מלו במצרים [ע"י רמב"ם הל' איסורי ביאה פ"ג הל' ג] וזה כדעת התוס', ולפי ר' יהושע שגר שמל ולא טבל לא מהני א"כ יוצא שכשמלו במצרים עדיין לא התגיירו עד שעת מתן תורה שטבלו ויוצא כדעת האו"ז דבמרה היה להם דין של בני נח.

ומצאתי שכן למד הכלי חמדה [על מועדי השנה פסח ס' טז] דדבר זה מתי יצאו מכלל בני נח תליא במח' תנאים הנ"ל.

ובאמת שזה תמוה לומר כך דהאו"ז נקט כדבר פשוט כר' יהושע והתוס' נקטו כדבר פשוט כר' אליעזר, מאחר דהתנאים פליגי בזה.

ולכן נראה לבאר דברי האו"ז, ע"פ דברי החזקוני [שמות כד, ו] דביאר מה שאמרו בגמ' ביבמות הנ"ל דאבותינו מלו ולא טבלו היינו אברהם יצחק ויעקב, ולא כדפי' רש"י דהכוונה היא על יוצאי מצרים, ולפי החזקוני דברי האו"ז לא סותרים את שיטת ר' אליעזר, דאפשר דלעולם עם ישראל יצאו מתורת בני נח במתן תורה, ומה שאמר ר' אליעזר דאבותינו יצאו מכלל בני נח במילה, לא קאי על יוצאי מצרים אלא על אברהם יצחק ויעקב, וע"י לעיל בסימן הקודם * שכתבנו דאף שהיה לאבות דין של ישראל, מ"מ לא היו לבניהם דין של ישראל או משום שלא מלו או משום שלא קיבלו לקיים את התורה.

וכעין דברי החזקוני הביא המאירי בשם י"מ דמה שאמרו ביבמות שם דאימהות טבלו ולא מלו, הכוונה היא על שרה שאברהם הטביל אותה, ולכאורה לפי' זה מה שאמרו אבות היינו כדברי החזקוני דקאי על אבות אברהם יצחק ויעקב.

איברא דדברי החזקוני תמוהים, דהרי ביבמות שם מבואר דר' יהושע למד דגר שמל ולא טבל לא חל הגירות ממה שהאבות טבלו, כדכתיב [שמות כד, ח] "ויקח משה את הדם ויזרק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה" ואין הזאה בלא טבילה, הרי מבואר דמה שאמרו דהאבות טבלו קאי על יוצאי מצרים ולא על האבות ממש, וצ"ל דר' אליעזר דאמר דהאבות מלו ולא טבלו כוונתו לאבות ממש, ור' יהושע שאמר שמצינו טבילה באבות קאי על יוצאי מצרים וזה דוחק גדול, וכבר רמז להקשות על דברי החזקוני הגליוני הש"ס [ביבמות דף מו. ד"ה שכן מצינו] ונשאר בצע"ג.

ועדיין טעונה ביאור שיטת התוס' בהוריות דנקטו כדבר פשוט דבמרה היה לישראל דין של ישראל, דלכאורה זה רק לפי שיטת ר' אליעזר (דמל ולא טבל מהני הגירות), דלפי ר' יהושע הרי לא חל גירות בלי טבילה ורק טבלו עד שעת מתן תורה וצע"ג.

ושיטת הרמב"ן שהבאתי לעיל דסובר שלעם ישראל היה לו דין של ישראל מעת שנכנס אברהם אבינו בברית צריכה ביאור דזה לא מתאים לא לפי שיטת ר' אליעזר דיצאו מכלל בני נח במצרים כשמלו את עצמן, ולא לפי שיטת ר' יהושע דיצאו מכלל בני נח בשעת מתן תורה בהזאה וטבילה.

ד

שיטת התו"י

אחרי מופלג ראיתי שיטה חדשה בענין מתי יצאו ישראל מכלל בני נח, והיא שיטת התו"י, דהנה התו"י [יבמות דף מו: ד"ה ור' יהושע] הקשו לר' יהושע דסובר דגר שמל ולא טבל אינו גר, א"כ היאך אכלו אבותינו במצרים קרבן פסח מאחר שהיה רק מילה ולא טבילה, והרי כתוב "כל בן נכר לא יאכל בו".

ה

סיכום השיטות

בסיכום, יצא לנו שיש ד' שיטות בענין זה מתי יצאו עם ישראל מכלל בני נח:

א' דעת הרמב"ן משעה שהאבות יצאו מכלל בני נח וזה היה או בשעה שאברהם מל את עצמו או בברית בן הבתרים, משם והלאה כל הדורות היו ג"כ ישראל.

ב' דעת האור זרוע דיצאו מכלל בני נח עד שעת מתן תורה ובמרה היה להם דין של בני נח, ולכאורה כן היא דעת ר' יהושע בסנהדרין.

ג' דעת התוס' דבמרה היה להם כבר דין ישראל, ולכאורה היינו כדעת ר' אליעזר דבשעה שכלו במצרים יצאו מכלל בני נח.

ד' דעת התו"י ביבמות דבמצרים ע"י טבילה יצאו מלהיות בני נח ובמתן תורה ע"י טבילה נכנסו להיות ישראלים.

ותירצו התו"י וז"ל דבשלמא באבות אע"ג דלא טבלו עד מתן תורה מ"מ כיון שכלו נפקו מתורת ערל כדי לאכול פסח אע"ג שלא היו יהודים גמורים עד שטבלו וכדמשמע ליה לר' יהושע עכ"ל.

ומבואר בדבריו דלר' יהושע אף שמילה לבד לא מספיק מ"מ מהני כדי להוציא מתורת בן נח אע"פ דעוד לא נכנס להיות יהודי גמור.

וא"כ יוצא דעם ישראל יצאו במצרים מלהיות מכלל בני נח ע"י מילה, ושעת מתן תורה שטבלו נכנסו תחת כנפי השכינה להיות ישראלים גמורים, וזה דלא כהתוס' ודלא כהאור"ז, דלפי התוס' הרי במרה כבר היה להם דין של ישראל, ולפי התו"י אף במרה לא היה להם דין של ישראל אלא שלא היו בני נח, וכן זה דלא כהאור"ז דלפי האור"ז במרה היה להם דין של בני נח ולפי התו"י אינו כן ודו"ק. ועי' בספר חבצלת השרון [שמות עמ' קפט] שהאריך בחידוש זה, והביא דהרשב"א ביבמות [דף עא.] כתב כהתו"י עיי"ש.